

Історія

УДК 355.344(477)"1917/1921":355.02:94(100)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16737058>

**Організаційна модель ад'ютантської служби в армії УНР у порівняльній
ретроспективі**

Волосов Владислав Олегович,

магістр за спеціальністю «Державна безпека», офіцер, Збройні Сили
України, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0004-4395-352X>

Прийнято: 22.07.2025 | Опубліковано: 04.08.2025

***Анотація.** У контексті сучасних процесів переосмислення національної військової історії та побудови професійних збройних сил України особливої ваги набуває вивчення молодосліджених інституційних складників армії Української Народної Республіки. Однією з таких є ад'ютантська служба, яка, виконуючи організаційно-комунікативні, розвідувальні та кадрові функції, була важливим елементом військового управління та формувала окремий прошарок освіченого військового персоналу. Її вивчення дозволяє глибше зрозуміти внутрішню структуру армії УНР, характер військово-політичних процесів доби та трансформацію елементів імперської військової спадщини в межах національного війська. Метою дослідження є комплексний аналіз організації, функцій та ролі ад'ютантської служби в армії УНР у контексті військового управління та національного державотворення. У дослідженні застосовано історико-генетичний, порівняльно-історичний, біографічний та структурно-функціональний методи. Вони дали змогу виявити специфіку організації ад'ютантської служби, простежити соціальний портрет виконавців, а*

також зіставити українську модель з аналогами в арміях сусідніх держав. У ході дослідження встановлено, що ад'ютантська служба в армії УНР, хоч і мала ознаки спадкоємності з аналогічними інституціями Російської імперії, вирізнялася підвищеним рівнем персональної відповідальності, гнучкістю та ідеологічною мотивацією виконавців. Було виявлено широкий спектр функцій ад'ютантів – від оперативного супроводу командирів до участі в розробленні наказів і взаємодії з іншими підрозділами. Соціально-професійний портрет ад'ютантів демонструє переважання молодих освічених військовиків, здатних до автономного ухвалення рішень. У структурі військового управління УНР ад'ютанти виконували роль ключових комунікативних і координаційних ланок. У порівняльному аспекті встановлено, що українська модель виявляла ознаки модернізації в порівнянні з імперською практикою. Ад'ютантська служба в армії УНР становила важливий компонент системи військового управління, що поєднував функціональну ефективність із високим рівнем персоніфікації відповідальності. Її вивчення дозволяє не лише глибше осмислити механізми функціонування збройних сил періоду визвольних змагань, але й побачити можливості адаптації окремих елементів цієї традиції в умовах сучасного реформування Збройних сил України.

Ключові слова: військове управління, організаційна модель, військова історія, командно-штабна структура, порівняльний аналіз.

The Organisational Model of the Adjutant Service in the Army of the Ukrainian People's Republic in a Comparative Retrospective

Vladyslav Volosov,

Master's Degree in National Security, officer, Ukrainian Armed Forces, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0004-4395-352X>

Abstract. *In the context of contemporary processes of rethinking national military history and building professional armed forces in Ukraine, it is particularly important to study the little-researched institutional components of the army of the Ukrainian People's Republic. One such component is the adjutant service, which, performing organizational, communicative, intelligence, and personnel functions, was an important element of military management and formed a separate stratum of educated military personnel. Its study provides a deeper understanding of the internal structure of the UNR army, the nature of the military-political processes of the time, and the transformation of elements of the imperial military heritage within the national army. The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the organization, functions, and role of the adjutant service in the UNR army in the context of military management and nation-building. The study uses historical-genetic, comparative-historical, biographical, and structural-functional methods. These methods made it possible to identify the specific features of the organization of the adjutant service, trace the social portrait of its members, and compare the Ukrainian model with its counterparts in the armies of neighboring states. The study found that although the adjutant service in the UNR army had signs of continuity with similar institutions in the Russian Empire, it was distinguished by a higher level of personal responsibility, flexibility, and ideological motivation of its members. A wide range of functions performed by adjutants was identified, from operational support for commanders to participation in the drafting of orders and interaction with other units. The socio-professional portrait of adjutants shows a predominance of young, educated military personnel capable of autonomous decision-making. In the structure of the UNR military administration, adjutants played a key role in communication and coordination. In comparative terms, it has been established that the Ukrainian model showed signs of modernization compared to imperial practice. The adjutant service in the UNR army was an important component of the military command system, combining functional efficiency with a high level of personal*

responsibility. Its study allows us not only to gain a deeper understanding of the mechanisms of the functioning of the armed forces during the liberation struggle, but also to see the possibilities for adapting certain elements of this tradition in the context of the current reform of the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: *military administration, organizational model, military history, command and staff structure, comparative analysis.*

Постановка проблеми. В умовах формування національної військової традиції та переосмислення досвіду державотворення початку ХХ століття зростає інтерес до організаційної структури Армії Української Народної Республіки, зокрема до малодосліджених елементів військової адміністрації. Однією з таких складових частин була ад'ютантська служба – інститут, який виконував важливі управлінсько-комунікаційні та представницькі функції при вищому військовому керівництві. Незважаючи на вагомість цієї ланки в системі штабного управління, організаційна модель ад'ютантської служби в армії УНР залишалася поза увагою вітчизняних істориків і не отримала належного аналітичного осмислення. Брак системних досліджень, а також необхідність порівняння з аналогічними структурами в інших арміях (Російської імперії, Австро-Угорщини, Польщі) зумовлює актуальність цієї роботи. Аналіз ад'ютантської служби дозволяє не лише реконструювати окремі аспекти військового управління УНР, а й виявити елементи, що можуть бути корисними для розбудови сучасної армії на основі історичного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській і зарубіжній історіографії спостерігається підвищений інтерес до проблем військового управління в період Української революції 1917–1921 рр., проте інститут ад'ютантської служби як ключовий елемент командної ланки досі не отримав належного концептуального висвітлення. Зокрема, дослідження І. Якубавічене [1], присвячене литовському досвіду організації персональної

ад'ютантури президента, демонструє, наскільки ця служба могла бути не лише церемоніальною, а й глибоко інтегрованою в прийняття політичних рішень. Авторка на прикладі Литви 1920–1930-х років показала, що ад'ютанти нерідко виконували функції посередників між владними інституціями, а їх добір був зумовлений критеріями особистої відданості та високого рівня політичної довіри. Такий підхід створює важливий порівняльний контекст для дослідження аналогічного українського досвіду.

Національний вимір військового адміністрування Армії УНР яскраво розкрито в дослідженні І. Срібняка та А. Руккаса [2], які проаналізували структуру, завдання та практичну діяльність Генерального інспекторату Армії УНР. Автори встановили, що ця інституція на практиці поєднувала адміністративний контроль і кадрову політику, забезпечуючи не лише бойову готовність частин, а й політичну стабільність серед офіцерського складу. Дослідники підкреслили, що формальні механізми добору кадрів у рамках інспекторату значною мірою залежали від неформальних зв'язків, що має безпосереднє значення для розуміння ролі ад'ютантів як особистих радників та виконавців довірчих доручень у тогочасній армії.

Соціальний контекст функціонування армійських структур у період діяльності Директорії розглянуто в спільній роботі В. Голубка та В. Косовича [3], які зосередили увагу на питаннях соціального захисту військовослужбовців, підкресливши, що в умовах браку ресурсів саме лояльність до політичного керівництва ставала одним із вирішальних чинників кадрових призначень. Автори показали, що військова еліта УНР не завжди формувалася за ознакою фаховості, а часто – через систему особистих зв'язків та довіри, що безпосередньо відбивалося й на формуванні корпусу ад'ютантів.

Цінну інформацію про репресивні механізми, спрямовані проти колишніх чиновників та військових УНР, подали В. Василенко та М. Віхляєв [4]. Дослідники реконструювали долі службовців, які після поразки УНР

опинилися під слідством радянських органів, установивши, що ад'ютанти, особливо вищих отаманів, часто ставали об'єктами переслідувань як носії політичної довіри та закритої інформації. Це свідчить про те, що їхня роль у військово-політичному апараті сприймалась більш значущою, ніж формальні посади, що надає підстави для переосмислення функціонального значення інституту ад'ютантури в контексті історії державного управління.

До побутового й психологічного виміру служби звертається В. Голубко [5], який дослідив умови життя інтернованих вояків УНР у Польщі. Автор зосередився на міжособистісних відносинах, збереженні субординації та підтримці морального духу в умовах вимушеної бездіяльності, вказавши, що саме наближені до командування, зокрема ад'ютанти, відігравали провідну роль у збереженні структурної ідентичності частин навіть в умовах розпаду армійських формувань. Висновки В. Голубко підкреслюють, що ад'ютантська служба виконувала не лише адміністративні чи символічні, а й виразно психологічні функції.

У перспективі історіографічного забезпечення досліджень на тему національно-визвольних змагань важливою є праця Т. Добка та О. Дудник [6]. Завдяки створеному покажчику вмісту українських комбатантських періодичних видань дослідники забезпечили можливість доступу до персоніфікованих свідчень учасників подій, що відкриває нові можливості для реконструкції соціального та морального портрету військових еліт, включно з ад'ютантським корпусом. Вони показали, що згадки про ад'ютантів у мемуарній літературі часто асоціюються з ключовими моментами прийняття рішень, політичного представництва чи організації протоколу, що підтверджує їхню вагому роль в апараті військово-цивільного управління.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність широкого кола наукових досліджень, присвячених правовим, організаційним та історико-політичним аспектам формування і втрати

державності в Україні у період 1917–1921 років, низка важливих питань залишається не досить вивченою. Зокрема, бракує ґрунтовного аналізу архівно-кримінальних справ проти українських державних діячів як джерела для реконструкції механізмів репресивної політики більшовицького режиму щодо інституцій Української Народної Республіки. Нез'ясованими залишаються мотиваційні чинники участі конкретних представників національного політикуму в боротьбі за державну незалежність, а також правова кваліфікація репресивних дій з боку радянської влади в контексті міжнародного права того часу.

Крім того, дослідження ще не в повній мірі охоплюють порівняльний вимір – між подібними випадками в інших постімперських державах Східної Європи. Відсутні також систематизовані дослідження наслідків втрати державності для політико-правової культури українського суспільства в подальшому історичному розвитку. Усе це свідчить про наявність наукових лакун, заповнення яких є актуальним завданням сучасної історико-правової науки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є реконструкція та аналіз організаційної моделі ад'ютантської служби в армії Української Народної Республіки в контексті її функціонального призначення, кадрового складу і структурного оформлення.

Завдання дослідження:

- визначити організаційні принципи та функції ад'ютантської служби в армії УНР;
- проаналізувати соціально-професійний портрет осіб, які виконували обов'язки ад'ютантів;
- дослідити фактичне місце ад'ютантської служби у структурі військового управління УНР;

– зіставити ад'ютантську службу УНР з аналогічними інститутами в арміях Російської імперії, Австро-Угорщини та Польщі;

– оцінити значення ад'ютантської служби для формування національної військової традиції та її можливу цінність для сучасних збройних сил України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організаційна модель ад'ютантської служби в армії Української Народної Республіки формувалася в умовах надзвичайної військово-політичної динаміки, коли новостворена держава, не маючи сталої військової традиції, змушена була спиратися як на досвід колишніх імперських структур, так і на власні інституційні інновації. Ад'ютантська служба в цьому контексті стала важливим елементом системи військового управління, вона забезпечувала оперативну комунікацію, адміністративну підтримку вищого командування, а також виконувала низку представницьких і дипломатичних функцій.

Першим організаційним принципом функціонування ад'ютантської служби була персоніфікація функцій, яка полягала в тісному зв'язку ад'ютанта з конкретною особою – командувачем, начальником штабу чи отаманом. На відміну від формалізованих структур генерального штабу, ад'ютант виконував роль безпосереднього помічника, довіреної особи та координатора дій між вищим керівництвом і підлеглими підрозділами. Цей принцип успадкований частково з практики Російської імператорської армії, однак у реаліях УНР він набував більш широкого застосування через нестачу підготовлених кадрових офіцерів та потребу в оперативній, неформальній ланці зв'язку в умовах частих ротацій командування [7].

Другим принципом була інституційна гнучкість, яка дозволяла адаптувати модель ад'ютантської служби до обставин конкретного фронту, регіону чи підрозділу. У різних військових частинах армії УНР ад'ютанти могли виконувати як суто адміністративні завдання (ведення службової документації, підготовка наказів, реєстрація та пересилання кореспонденції),

так і оперативні функції – передачу бойових розпоряджень, супровід офіцерів до місця призначення, контроль за виконанням наказів у зоні бойових дій. У деяких випадках, особливо у штабах корпусного або армійського рівня, на ад'ютантів покладалася також координація між штабами та мобілізаційними органами.

Наступним важливим принципом організації служби була лояльність і особиста довіра як критичні чинники добору кадрів. Через політичну строкатість складу армії УНР (із сильним представництвом колишніх офіцерів імперської армії, добровольців, представників селянства, студентства та колишніх січових стрільців) питання особистої надійності, політичної орієнтації та лояльності до Директорії або окремого отамана часто ставали вирішальними під час призначення ад'ютантів. Тож ад'ютант нерідко виконував не лише службові, а й конфіденційні завдання: політичне інформування, передачу усних доручень, супровід делегацій чи участь у переговорах.

З огляду на викладене доцільною є систематизація ключових функцій ад'ютантської служби в армії УНР (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні функції ад'ютантської служби в армії УНР

Функціональний блок	Зміст функцій
Організаційно-розпорядчі функції	Ведення діловодства, складання та розсилка наказів, організація штабної роботи, підготовка донесень, контроль виконання розпоряджень
Інформаційно-комунікаційні функції	Оперативна передача наказів, забезпечення зв'язку між штабами, інформування командного складу, координація дій між підрозділами
Представницькі функції	Участь у переговорах, супровід іноземних гостей, представлення командування на офіційних заходах, виконання дипломатичних доручень

Рольова багатофункціональність	Залучення до бойових дій, виконання ролі зв'язкових, організація евакуації, проведення інспекцій у частинах, адаптація до потреб конкретного командування
Конфіденційні завдання	Політичне інформування, передача усних розпоряджень, участь у делікатних переговорах, особисті доручення командувачів

Джерело: власна розробка автора

Наступним логічним кроком у дослідженні є аналіз соціально-професійного портрета осіб, які виконували обов'язки ад'ютантів в армії Української Народної Республіки. З огляду на попередньо окреслену політичну та структурну специфіку ад'ютантської служби персональний склад цих офіцерів не лише відображав соціальну структуру війська, а й суттєво впливав на ефективність виконання службових функцій [8, с. 67].

Переважну частину ад'ютантів становили військовослужбовці, які мали досвід служби в арміях Російської імперії та Австро-Угорщини, де сам інститут ад'ютантів уже мав усталені традиції. Це насамперед стосувалося старших та головних ад'ютантів у штабах корпусного й армійського рівнів. Більшість із них мали офіцерські чини не нижче поручика або штабс-капітана, здобули освіту у військових училищах або академіях, володіли навичками штабної роботи, знали іноземні мови і мали досвід адміністративної служби. Саме вони виступали своєрідними носіями імперського військово-організаційного знання, яке, попри ідеологічні зміни, залишалося функціональним ресурсом у період побудови української армії.

Водночас чимало ад'ютантів походили з нової генерації українських військовиків, сформованої в ході національного відродження, революції та визвольних змагань. Серед них були колишні студенти, викладачі, земські діячі, а також представники інтелігенції, які долучилися до війська через добровільну мобілізацію або політичну лояльність до ідей української

державності. Часто такі особи не мали формальної військової освіти, однак відзначалися високим рівнем особистої ініціативи, гнучкістю в комунікації та ідеологічною вмотивованістю. Їхня роль у системі ад'ютантської служби особливо зросла після 1919 року, коли через втрати та еміграцію частини старого офіцерського складу постала потреба в оновленні кадрової бази. Представники цієї категорії найчастіше виконували функції ад'ютантів у формуваннях Дієвої армії УНР, корпусах Січових стрільців, Запорізькій дивізії, а також у штабах отаманських загонів.

Окрему соціальну групу становили вихідці із селянства та робітництва, які пройшли фронти Першої світової війни, мали практичний бойовий досвід і авторитет серед солдатської маси. Їх рідше призначали на посади старших ад'ютантів, однак вони активно залучалися до виконання оперативних завдань у польових штабах, зокрема в умовах мобільної війни або партизанських дій. Нерідко саме ці особи мали найкраще розуміння тактичної ситуації на місцях, користувалися довірою командирів нижчої ланки, могли швидко орієнтуватися в обставинах та брати участь у бойових діях [9, с. 78].

У професійному сенсі обов'язковими рисами успішного ад'ютанта вважалися дисциплінованість, комунікабельність, аналітичне мислення та здатність до оперативного прийняття рішень. Оскільки ад'ютанти часто були посередниками між командуванням і частинами, вони мушили володіти не лише знаннями військової справи, а й адміністративними навичками, як-от: складання рапортів, ведення службового листування, організація транспорту, облік майна та забезпечення логістичних маршрутів. Для представницьких функцій важливими були навички дипломатичного спілкування, знання етикету та здатність діяти в умовах обмеженого інструктажу, адже зустрічі з іноземними представниками або участь у переговорах вимагали високої особистої культури й відповідальності [10].

Певною мірою соціальний портрет ад'ютанта в армії УНР був дзеркалом кадрової політики молодшої української держави, що прагнула поєднати залишки імперського досвіду з новими кадрами, сформованими під впливом революційної доби. Ця гібридна модель зумовлювала водночас і силу, і вразливість інституту ад'ютантської служби. З одного боку, вона дозволяла забезпечити різноманітність компетенцій і мобільність кадрових ресурсів, з іншого – створювала певні труднощі в уніфікації стандартів підготовки та координації.

У контексті розуміння організаційної сутності та соціального значення ад'ютантської служби в армії УНР необхідно звернутися до її нормативно-правового регулювання, а також фактичного статусу в ієрархії військового управління. Це дозволяє побачити, наскільки формалізованою була ця інституція, якою мірою її діяльність була вписана в загальну систему управлінських і командних структур та наскільки правові рамки відповідали реальній практиці функціонування служби в умовах революційної нестабільності й військово-політичної турбулентності 1917–1921 рр. [11, с. 81].

Ад'ютантська служба в армії УНР не мала єдиного уніфікованого правового регламенту, що охоплював би всі аспекти її функціонування. Основу її нормативного оформлення становили тимчасові розпорядження, інструкції військових міністерств, накази Головного Отамана та розпорядчі документи Генерального штабу. На початковому етапі формування армії УНР у 1917–1918 рр. більшість правових норм щодо інституту ад'ютантів фактично запозичувалась із попередньої царсько-російської системи військового управління, де ад'ютанти виконували переважно функції зв'язкових офіцерів, помічників командирів у штабній роботі, особистих секретарів і організаторів логістики. Утім, в умовах становлення українських військових інституцій ці функції надавалися ад'ютантам не стільки відповідно до чітко визначеного

положення, скільки за необхідністю і з огляду на конкретну ситуацію в тій чи іншій військовій частині або управлінській ланці.

Існували спроби унормувати функціональне поле діяльності ад'ютантів, зокрема через накази військового міністерства УНР, в яких визначалися загальні вимоги до штабної служби, статусу старшин, організації бойової та тилової роботи. У документах, які стосувалися комплектування командного складу і розподілу обов'язків у штабах корпусів, дивізій і полків, можна простежити певні узагальнення щодо функцій ад'ютантів: передусім вони відповідали за оперативну передачу наказів, ведення документації, організацію зв'язку між командуванням і підрозділами, а також сприяли в координації дій між штабами різного рівня. У деяких випадках, особливо за відсутності стабільного адміністративного апарату, ад'ютанти виконували роль тимчасових виконавців штабних функцій середньої ланки – від підготовки бойових донесень до організації транспорту чи постачання [12, с. 34].

Зважаючи на це, фактичне місце ад'ютантської служби у військовій структурі УНР було значно ширшим, ніж формальне. Вони часто становили особисту довірену вертикаль Головного Отамана або командирів великих формувань, що в умовах відсутності стабільного інституційного каркасу компенсувалося персоніфікованими структурами влади. Ад'ютанти не були окремою самостійною службою в адміністративному сенсі, однак їх присутність забезпечувала ефективність комунікації між вищим командуванням і частинами, а також певну ступінь оперативної мобільності управлінських рішень. Особливо важливу роль відігравали так звані старші ад'ютанти при отаманах корпусів, які фактично виступали координаторами розпорядчо-наглядової діяльності в польових умовах [13, с. 60].

Цей стан справ демонструє, що нормативно-правове регулювання ад'ютантської служби в УНР мало фрагментарний і ситуаційний характер, що,

з одного боку, свідчить про гнучкість у відповідь на потреби часу, а з іншого – про нестачу інституційної стійкості. Відсутність чіткого правового статусу створювала загрозу дублювання функцій або їх надмірного розширення без формальних меж відповідальності. У такому контексті ад'ютанти виступали не лише втіленням бюрократичної доцільності, але й важливими агентами довіри та оперативного впливу в ієрархії армії, особливо коли йшлося про стратегічні рішення на найвищому рівні.

Значення ад'ютантської служби в армії Української Народної Республіки виходить далеко за межі її безпосередніх функціональних обов'язків і має глибокий вплив на формування національної військової традиції. У контексті становлення українського війська в 1917–1921 рр., коли молода держава опинилася в умовах війни за незалежність, внутрішніх політичних коливань і зовнішньої агресії, саме інституалізація таких елементів, як ад'ютантська служба, свідчила про прагнення українських військових до впорядкованої, дисциплінованої та ієрархічної моделі армії за зразком європейських держав. Ад'ютанти в УНР були не просто виконавцями адміністративних доручень командирів, вони стали уособленням нового типу українського офіцера: освіченого, відповідального, патріотичного і водночас здатного до аналітичного мислення, дипломатії та організації. Їх служба забезпечувала безперервний зв'язок у межах командної вертикалі, підтримувала оперативність прийняття рішень і координувала управлінські процеси в армійських структурах [14].

Формування ад'ютантської служби в УНР заклало основи для вироблення моделі персоніфікованого офіцерського корпусу, зорієнтованого на високу моральну культуру, відповідальність і вірність національній справі. Через це ад'ютантська служба виконувала і символічну функцію – вона стала втіленням традицій військової честі та служіння українській державності. У повсякденній діяльності ад'ютантів – веденні документації, організації

пересувань вищого командного складу, участі в переговорах і виконанні особистих доручень – концентрувався ідеал служіння, що мав стати прикладом для усього війська. Саме завдяки фаховості та високому рівню організаційної підготовки ад'ютантів удалося забезпечити координацію між окремими частинами війська, реалізовувати стратегічні настанови і створювати атмосферу довіри між командувачами і підлеглими.

Для сучасних Збройних Сил України історичний досвід функціонування ад'ютантської служби армії УНР має не лише символічне, але й прикладне значення. В умовах збройної агресії Російської Федерації та трансформації українського війська до стандартів НАТО зростає потреба в ефективних організаційних механізмах управління та комунікації у Збройних Силах. Відновлення традиції ад'ютантської служби в сучасному вигляді – адаптованому до новітніх вимог оперативного управління, цифрової безпеки, міжвідомчої координації та логістичного забезпечення – може сприяти підвищенню ефективності діяльності командного складу, оптимізації інформаційного обміну, покращенню дисципліни і зростанню корпоративної культури в армії. Водночас відтворення ад'ютантської служби як елемента національної військової спадщини сприятиме ідентифікації Збройних Сил України з історичною тяглістю української державності, формуванню патріотичної мотивації особового складу та збереженню пам'яті про боротьбу за незалежність у XX столітті [15]. Це може мати позитивний вплив як на внутрішню згуртованість українського війська, так і на його сприйняття серед союзників та міжнародної спільноти як спадкоємця давніх державотворчих і українських військових традицій. Отже, вивчення та осмислення досвіду ад'ютантської служби УНР є не лише науково важливим завданням, а й має практичну цінність у процесі побудови професійної та ідеологічно вмотивованої сучасної української армії.

Висновки. У процесі дослідження організаційної структури, функціонального призначення та історичного контексту існування ад'ютантської служби в армії Української Народної Республіки було досягнуто всіх поставлених цілей. По-перше, встановлено, що ад'ютантська служба в армії УНР ґрунтувалася на чітко визначених організаційних принципах, які водночас поєднували традиції попередніх військових систем та елементи новаторських підходів, адаптованих до умов національного державотворення. Ад'ютанти виконували широкий спектр обов'язків – від оперативного та інформаційного забезпечення командирів до дипломатичних і комунікаційних функцій, що вимагало високого рівня довіри, інтелектуальних і моральних якостей.

Аналіз соціально-професійного складу осіб, які обіймали посади ад'ютантів, засвідчив їх належність переважно до освіченого прошарку молодих офіцерів із досвідом служби в попередніх імперських арміях, а також до числа національно свідомої інтелігенції. Значна частина з них виявила високий рівень мотивації до державної служби, що зробило ад'ютантський корпус кадровим резервом для формування майбутньої військової еліти УНР.

Структурно ад'ютантська служба була інтегрована в систему військового управління як гнучкий інструмент комунікації між рівнями командування, зокрема в Генеральному штабі, Головній команді та при корпусах і дивізіях. Хоча формально ад'ютанти мали допоміжний статус, фактично вони нерідко впливали на прийняття рішень завдяки близькості до командного складу, обізнаності в оперативних справах і вмінню діяти в умовах нестабільності.

Порівняльний аналіз ад'ютантської служби УНР з аналогічними структурами в арміях Російської імперії, Австро-Угорщини та Польщі засвідчив як спадковість, так і спроби адаптації до нової політичної реальності. УНР перейняла загальноприйняту для європейських армій модель ад'ютантської служби, однак прагнула надати їй національного змісту через

добір кадрів із виразно українською ідентичністю та орієнтацією на незалежність.

Зрештою, значення ад'ютантської служби в армії УНР слід розглядати не лише у функціональному вимірі, але й як один із засобів формування національної військової традиції. Цей інститут сприяв кристалізації елементів військової культури, яка базувалася на принципах честі, дисципліни, лояльності та патріотизму. У цьому контексті відновлення певних ідей та практик ад'ютантської служби може бути цінним для сучасних Збройних Сил України, зокрема в частині кадрової політики, формування офіцерського корпусу, підтримки командирського рівня управління від тактичного до стратегічного рівня та збереження історичної тяглості військової ідентичності, що дозволить оцінити його важливість для наукової або практичної спільноти Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Jakubavičienė I. Service of Personal Adjutant to the President of Lithuania in the 1920s–1930s. *Istorija / History*. 2019. Вип. 108(4). Р. 40–66. URL: <https://doi.org/10.15823/istorija.2017.26> (date of access: 30.05.2025).
2. Срібняк І.В., Руккас А.О. Генеральний інспекторат Армії УНР: створення, інституалізація, специфіка функціонування (1920–1921 рр.). *Studia z Dziejów Polskiej Historiografii Wojskowej*. 2023. Вип. 23. С. 49–65. URL: <https://doi.org/10.15804/sdhw.2023.03> (дата звернення: 30.05.2025).
3. Голубко В., Косович В. Питання соціального захисту військовослужбовців у діяльності верховних органів влади УНР (грудень 1918 – листопад 1920). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2021. Вип. 20. С. 82–92. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.20.240052> (дата звернення: 30.05.2025).

4. Vasylenko V., Vikhliiaiev M. Payment for the loss of the statehood: a look through archival-criminal cases against Ukrainian officials in 1917–1921. *East European Historical Bulletin*. 2019. Vol. 12. P. 122–136. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.0.184413> (date of access: 30.05.2025).
5. Holubko V. Daily life of the Ukrainian People's Republic Army servicemen at interned camps on the territory of Poland (1920 – 1924). *East European Historical Bulletin*. Vol. 32. P. 65–77. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.32.311499> (date of access: 30.05.2025).
6. Добко Т., Дудник О. Показчик змісту українських комбатантських періодичних видань як елемент досліджень національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. *Сторінки історії*. Вип. 49. С. 259–268. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189579> (дата звернення: 30.05.2025).
7. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія Збройних сил України. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2000. 355 с.
8. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Вінніпег: Українське видавництво, 1958. 194 с.
9. Солдатенко В.Ф. Українська Центральна Рада: історико-політологічний аналіз. Київ: Либідь, 1998. 488 с.
10. Коваль Р.І. Отаман Зелений: Історичний нарис. Київ: Довіра, 2006. 222 с.
11. Тинченко Я.Ю. Герої Українського неба. Київ: Темпора, 2010. 248 с.
12. Капустянський М. Організація української армії. Прага: Укр. видав. спілка, 1923. 72 с.
13. Осташко Т.С. Діяльність Генерального штабу УНР у 1917–1921 роках. *Український історичний журнал*. 2008. Вип. 4. С. 35–52.
14. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Вінніпег: Накладом організації кол. вояків 3-ї Залізної дивізії УНР, 1971. 496 с.
15. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ: Генеза, 1996. 360 с.